

ZORG

PRIMAIR

VAKBLAD VOOR HET PRIMAIR
EN SPECIAAL ONDERWIJS

No.1/2008

De Natuur als Leerschool

Gerda Verburg
Scharrelkinderen
Omgevingsonderwijs
Eindtermen
Post HBO-cursus
Natuuronderwijs
Krachtige leeromgeving
Groene pedagogiek
Educatieboerderijen

Van hangjongeren naar scharrelkinderen

Mw Gerda Verburg

Steeds meer kinderen komen steeds minder in contact met groen, met de natuur. Voor veel kinderen is het platteland onbekend terrein en zijn televisie en de computer veel leuker dan buiten spelen, slootje springen of fietsen.

Ach, denkt u dan. Wat geeft dat nu? Als ze zich daar nu lekker bij voelen? En dat is het nu juist. Op den duur voelen ze zich er niet meer 'lekker' bij. Zo beschrijft het boek van Richard Louv, dat ook in een van de artikelen in dit tijdschrift wordt genoemd, dat er een relatie is tussen gezondheid van kinderen en contact met de natuur. Kinderen die niet vaak buiten zijn lijden vaker aan overgewicht, aan concentratiestoornissen en ADHD. Recent onderzoek in Nederland, onder andere van Alterra en de RMNO, onderschrijft dat.

En sterker nog: diezelfde onderzoeken leggen ook een verband tussen buiten zijn, met de natuur bezig zijn en het gevoel ergens geworteld te zijn, ergens thuis te horen, op te groeien tot een evenwichtig mens.

Ik vind het dan ook essentieel dat kinderen in contact komen met natuur en landschap. En dat ze dat leren koesteren. Bijvoorbeeld door ze de sloot te laten schoonmaken of ze een tuintje te geven om te onderhouden. Want als kinderen verantwoordelijk zijn voor een stukje natuur of landschap of voor een dier, dan leren ze wat verantwoordelijkheid is. Ze leren wat het is om ergens van te genieten, maar het ook te koesteren. Ze leren zich in te zetten voor een duurzame wereld.

Daarom investeer ik als minister van LNV in scharrelkinderen om hangjongeren te voorkomen. Door speelbossen, door natuureducatie, door smaaklessen, door het creëren van minstens 10.000 maatschappelijke stageplaatsen in de natuur en bij boeren, noem maar op.

Maar als minister kan ik het niet alleen. We zullen samen moeten werken aan de oplossing van dit probleem. U, als professionals in het onderwijs, weet als geen ander hoe belangrijk het is dat kinderen zich emotioneel, lichamelijk en sociaal kunnen ontwikkelen. Een cursus zoals Fontys die nu geeft, levert een bijdrage aan kennis over en beleving van de natuur door kinderen. Zodat kinderen kunnen opgroeien tot evenwichtige burgers in een duurzame samenleving.

Mw. Gerda Verburg
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

INHOUD

Van hangjongeren naar scharrelkinderen , Gerda Verburg	pagina 2
Actueel , Jan van Balkom	pagina 4
Natuur voor kinderen , Kees Both	pagina 5
Natuuronderwijs en de eindtermen , Erno Mijland	pagina 8
Post-HBO-cursus De Natuur als Leerschool , Sophie Sliepen	pagina 10
De ontwikkeling van een krachtige leeromgeving , Nol Trum	pagina 13
Groenatelier brengt balans , Bart Brinkkemper & Dorien Corver	pagina 16
Het platteland als leeromgeving , Nicolette van de Kamp	pagina 19
Het Bewaarde Land , Agnes Meijs	pagina 22
De Boerderijschool , Evelyne Schreurs	pagina 25
Sector Speciaal Onderwijs , Waar zijn we mee bezig?	pagina 28
Sector Basisonderwijs , Zou ze het echt menen?	pagina 29
Tijdschriften kort	pagina 30
Boeken	pagina 30
Eikenlaan , Emiel Kuijk	pagina 32

Jan van Balkom

ACTUEEL

- **21 januari 2008:** The Inclusive learning Environment - Stories about the Journey. Internationale Conferentie Erasmus Mundus over Inclusief Onderwijs. Locatie; Charles University te Praag. Kosten: € 220,00
Informatie: www.emsenic.eu/2008
- **4 april 2008:** Dwarssluggers binnen en buiten de school. Conferentie over Opstandig/oppositioneel gedrag in het VO en MBO. Locatie: Hogeschool Windesheim, Zwolle.
Meer informatie via www.windesheim.nl
- **9 april 2008:** Ik en mijn taak. Studiedag voor Klassen- & Onderwijsassistenten. Kosten € 125,00. Locatie: Hotel Breukelen A2, Breukelen. Informatie en aanmelden OSO@Fontys.nl (Mirjam Brekelmans) www.fontysoso.nl/onderwijsassistenten
- **12 april 2008:** Als je niet voor iemand kwaliteiten gaat, moet je van zijn gebreken afblijven'. Jubileumsymposium voor ouders en onderwijs/professionals StIBC0. Locatie: Bodegraven Kosten € 49,50 Informatie/Aanmelden: www.stibco.nl

Kijk voor meer conferenties, studiedagen, lezingen e.d. op www.onderwijszorgkalender.nl. U kunt uw activiteit daar ook plaatsen.

Woensdagacademie

In de periode tot de zomervakantie vinden er op woensdagen 3-uur durende colleges/workshops plaats. De presentaties worden gegeven door experts in een bepaald segment van de speciale onderwijszorg. Het programma kunt u opvragen via oso@fontys.nl.

Master Special Educational Needs

Binnenkort verschijnen weer de prospectussen 2008/2009 van de scholingsinstituten Speciale Onderwijszorg. Taken en functies als IB'er, RT'er, dyslexiespecialist, gedragsspecialist worden sinds enkele jaren gewaardeerd op Hbo-masterniveau. De opleidingen worden verzorgd door het Seminarium voor Orthopedagogiek, Windesheim OSO en Fontys OSO. U kunt informatie over bereikbaarheid van de instellingen en over de geboden leerroutes aanvragen via oso@fontys.nl

Het menselijk lichaam

Bij Lannoo verscheen een speels en leerrijk boek over het menselijk lichaam. Het boek maakt op een voor kinderen begrijpelijke manier duidelijk dat het lichaam, de hersenen en de manier waarop je denkt, je iets doet en je gedraagt allemaal met elkaar in verband staan. Het boek toont aan dat dat alles ertoe bijdraagt dat iedereen anders is. (Robert Winston: *Het menselijk lichaam*. Uitgeverij Lannoo, Tiel)

Winterspeurtocht

Tot 24 februari is in het Natuurmuseum Brabant de witte wollen wanten winterspeurtocht te bezoeken. Tijdens de speurtocht leer je alles over de slimme overlevingsmanieren van de natuur in het moeilijkste seizoen van het jaar.
Meer informatie: www.natuurmuseumbrabant.nl

Lekker belangrijk

In het magazine 'Lekker belangrijk' van het Voedingscentrum komen onderwerpen aan bod die jongeren op een gemakkelijke en toegankelijke manier wegwijs maakt in de wereld van het eten. De aandacht gaat daarbij ook uit naar dierenwelzijn, eerlijke handel en milieu. Meer informatie en te bestellen via www.lekkerbelangrijk.nl

Vriendschap bij de dieren

Het liefst speelt Kippiekip met Eendje-eend, ook al zijn ze nog zo verschillend. Een prachtig beeldverhaal voor jonge kinderen over echte vriendschap. Een prentenboek van De Vier Windstreken, Rijswijk. Informatie: www.vierwindstreken.com

Natuur voor kinderen

Kees Both

Het thema 'kind - natuur' staat weer sterk in de belangstelling. Twee invalshoeken zijn daarbij aan de orde: de zorg over de vervreemding van kinderen van de natuur en de herontdekking in recent onderzoek van de betekenis van natuur voor de ontwikkeling van kinderen. We beginnen met het laatste - de positieve invalshoek dus. Daarbij wordt ook de rol van natuur bij de zorgverbreding in het basisonderwijs kort besproken. Maar om te beginnen twee praktijkbeelden - met - reflectie.

Red het bos

In een stadswijk wil de gemeente enkele verwilderde stukjes plantsoen 'opschonen'. Er wordt een enquête gehouden onder de volwassen buurtbewoners en de overgrote meerderheid is het met het plan eens.

Er is ook een stukje bij met wat hogere bomen, met een dichte ondergroei aan struiken. Kinderen klimmen graag in de bomen en hebben in de struiken een hut gebouwd. Ze hebben het over 'hun bos'. De gemeente vindt dat zij ook op het speel-terrein met speeltoestellen kunnen spelen. De kinderen horen van de plannen om hun bos op te ruimen en starten onder leiding van de 12-jarige Erica de actie 'Bos moet blijven', met een brief aan de gemeenteraad en een demonstratie met actieboarden in de buurt, waarbij zij tevens laten weten: 'aan ons is niets gevraagd'. Het resultaat is dat ook zij worden gehoord en dat in overleg met hen en met andere buurtbewoners besloten wordt dat hun bos mag blijven.

Als je kinderen de keus laat - zo is uit onderzoek gebleken - tussen een aangelegde

speeltuin met speeltoestellen en een 'wild landje' zoals het genoemde bosje, dan kiezen ze in overgrote meerderheid het laatste. De vraag is dan wat kinderen in het eerste missen en in het laatste vinden.

Groen ontspant

Peter heeft grote concentratieproblemen en is extreem beweeglijk. Door dat alles heeft hij grote leerproblemen en een moeilijke relatie met andere kinderen. De diagnose 'ADHD' ligt voor de hand. Zijn juf zoekt naar een goede plek voor dit kind in het lokaal en naar mogelijkheden om hem te helpen goed met zijn gedrag om te gaan en zijn mogelijkheden tot leren te verruimen. Zij ontdekt dan dat er situaties zijn waarin het kind zich minder hectisch gedraagt, n.l. als zij naar buiten gaan, naar een graslandje in de buurt, met veel bloemen. Daar spelen de kinderen, verstopten zich graag in het hoge gras, plukken bloemen en maken er mooie dingen van, enzovoort. Zij krijgen daar ook opdrachten om dingen te zoeken en te observeren. Daar, in het groen, is Peter veel

rustiger en kan hij ook gericht met dingen bezig zijn, ook en zelfs met observeren van kleine beestjes. Hier ligt een sleutel om het kind te helpen beter om te gaan met zijn probleem.

Uit onderzoek is gebleken dat kinderen met ADHD die dagelijks buiten zijn in de natuur minder pillen nodig hebben.

Ook kinderen met minder extreme concentratieproblemen hebben baat bij buiten zijn in een natuurrijke omgeving (zie Both, 2007 over 'aandachtsherstel', met de daarbij vermelde literatuur). Het veranderen van de buitenruimte van scholen in een natuurrijke speel- en leertuin is daarbij een belangrijk middel.

Wat kinderen aantrekt

Kinderen in zeer diverse culturen hebben in beginsel een primaire affiniteit tot natuur. Die neiging moet echter wel gevoed worden, anders sneeuwt het onder. Onder 'natuur' verstaan we hier planten, dieren,

'groene plekken', water - grond - lucht - vuur (de 'elementen'), de kringlopen van zon en maan en daarmee verbonden de jaargetijden, ons eigen lijf. Natuur is ook een kwaliteit: spontane, niet getemde processen. Die kwaliteit is in meerdere of mindere mate aanwezig, maar nooit afwezig.

Deze 'wilde' kwaliteit resoneert in het nog niet getemde, creatieve van kinderen.

De natuur biedt hen een overvloed aan open, niet gestandaardiseerde materialen om te bouwen, mooie dingen van te maken, als voedsel te gebruiken, dieren te observeren, als uitdaging tot bewegen in een omgeving met onverwachte en onbedachte variaties, waardoor je 'scherp moet blijven'. De natuur biedt een combinatie van enerzijds herhaling en continuïteit en anderzijds verrassende nieuwheid en uitdagingen. Dieren - zowel wilde als gedomesticeerde - zijn in het bijzonder boeiend voor kinderen, omdat ze bewegen, reageren op hun omgeving, etc. Dat alles zorgt ervoor dat, indien aanwezig, natuurlijke omgevingen kinderen aantrekken zoals stroop de vliegen.

Onderzoekers stellen dat, heel algemeen geformuleerd, de lichamelijke, emotionele, intellectuele, sociale ontwikkeling en de verbeeldingskracht sterk worden gestimuleerd door gevarieerde, herhaalde en blijvende contacten met relatief spontane natuurlijke omgevingen en processen.

Dergelijke ervaringen zijn bovendien belangrijk voor het ontwikkelen van betrokkenheid bij en verbondenheid met natuur.

Maar

Ervaringen als hierboven beschreven en aangeprezen staan sterk onder druk en daarmee de pedagogische potenties daarvan. Tot twintig jaar geleden was het nog normaal dat kinderen in de basisschoolleeftijd zonder toezicht van volwassenen buiten speelden in natuurrijke omgevingen. Inmiddels spreken we over de 'achterbankgeneratie' die de omgeving vooral vanuit de auto waarneemt, mogen kinderen steeds minder vanwege gevaren van verkeer en

'enge mannen', trekken de media sterk aan de kinderen om binnen te blijven, is de tijd dat kinderen niet op school zijn ingevuld door voor hen georganiseerde activiteiten en hebben we een probleem met de namen

'bewegingsarmoede' en 'obesitas'. Bovendien verdwijnt de nog aanwezige speelnatuur op een dramatische wijze uit de leefomgeving van de kinderen door de strijd om de schaarse ruimte in steden en dorpen. Deze veranderingen dragen er ook aan bij dat kinderen van nu, vergeleken met die van twintig jaar geleden, minder binding hebben met natuur en er vaker dan toen angst voor hebben (Van den Boorn, 2007). Kinderen zijn vervreemd van de natuur. Daardoor wordt het draagvlak onder (toekomstige) burgers voor het beschermen van de natuur sterk verzwakt.

Verschillende antwoorden op uitdaging
In deze 'Zorg primair' worden verschillende antwoorden op genoemde vervreemding gegeven. Allereerst het werken en leren op de boerderij, een in veel opzichten krachtige leeromgeving, juist omdat kinderen kennismaken met serieus werken in en met natuur. Zij ervaren ook weer waar het dagelijks voedsel vandaan komt, namelijk van het land. En vooral ook kinderen die

extra en bijzondere zorg behoeven, kunnen daar nieuwe mogelijkheden van zichzelf ontdekken en laten zien. Dieren oordelen niet en hebben objectief zorg en aandacht nodig. 'Dat paard begrijpt me', zo ervoer een emotioneel gehandicapt kind. Verder andere vormen van intensieve en speelse natuurbeleving, zoals 'Het bewaarde land' en het inrichten van de buitenruimte van scholen als leer- en speelplaats, tuinieren met kinderen. Het is minstens zo belangrijk de natuur naar de kinderen te brengen als de kinderen naar de natuur.

En tenslotte 'omgevingsonderwijs', de opening van scholen naar de samenleving toe- het gaat om 'leren in de echte wereld'. Orthopedagoog Wim ter Horst schreef: Dialoog, ook met wat wij 'Natuur' noemen, is wezenlijk voor mens-zijn. 'Want als de mens het contact met deze natuur kwijt raakt, raakt hij los van de grondslagen van zijn eigen bestaan'. Dit themanummer wil een bijdrage leveren om dat te voor-komen.

*Meer informatie op
www.springzaad.nl/literatuur*

Drs. Kees Both is onderwijspedagoog en o.a. verbonden met het netwerk Springzaad van Stichting Oase. Contact: both0207@planet.nl

Literatuur

- Boorn, C. v.d. (2007),
Te vinden op www.nationaleuitdaging.nl
- Both, K. (2004-2007),
Te vinden op www.springzaad.nl
- Leufgen, W./ M. van Lier (2007), Vrij spel voor natuur en kinderen. Utrecht: Jan van Arkel
- Gezondheidsraad/ RMNO (2004), Natuur en gezondheid. Op www.gr.nl/adviezen/2004
- Louv, R. (2007), Zie www.hetlaatstekindinhetbos.nl
- Verboom, J./ S. de Vries (red.) (2006),
Te vinden op www.nationaleuitdaging.nl

‘Alles begint bij de natuur’

Erno Mijland

‘Buiten leren’ bevordert het leer- en concentratievermogen, brengt kinderen meer in balans en draagt bij aan respect voor de natuur en de leefomgeving. Dat is hartstikke mooi, maar er moet ondertussen ook gewerkt worden aan bikkelharde eindtermen. “Dat bijt elkaar niet”, zegt onderwijsbegeleider Jan Alfrink. “Integendeel.”

Tineke Emmer van de Jenaplanschool in Assendelft is het daarmee eens. “De theorie over inhoudsmaten gaat veel meer leven als je hem kunt koppelen aan de belevingen in de moestuin.”

Alfrink heeft zijn roots in de Vrije School. Hij werkte op vrije basisscholen in Rotterdam, Zwolle en Zutphen en was docent op de Vrije Pedagogische Academie in Zeist. Tegenwoordig is hij zelfstandig onderwijsbegeleider en freelance in dienst van de Begeleidingsdienst voor Vrije Scholen. “Op vrije scholen is veel ervaring met buiten leren, bijvoorbeeld in de vorm van tuinbouwactiviteiten. Buiten werken doet kinderen zichtbaar goed. Ze hebben er plezier in, maar ondertussen leren ze ook heel veel. Door de directe ervaring gaat dat leren soms zelfs sneller. De opgedane kennis blijft bovendien langer hangen en werkt door in andere gebieden. Neem nu het zaaien. Dat is een activiteit waarbij meten, rekenen en ruimtelijk inzicht tot leven komen. Kinderen zijn dan heel intensief bezig met de indeling van een plak grond, het maken van rechte lijnen en de afstanden tussen de zaadjes. Ik sprak eens een ouder die het was opgevallen dat haar kind de kamer beter opruimde sinds we op die manier in de tuin actief waren. Dat organiseren en structureren waarmee

ze op het land bezig zijn, werkt blijkbaar door in het gedrag van de kinderen.”

Leergebiedoverstijgend

In een recente publicatie van de stichting Educatief Platteland wordt onderzocht aan welke van de 58 voor het basisonderwijs geformuleerde kerndoelen je kunt werken buiten het schoolgebouw, vertelt Alfrink. “Dat blijken er 36 te zijn. Het gaat dan met name om leergebiedoverstijgende doelen zoals ‘zelfstandig handelen’, ‘met respect aan het werk gaan’ en ‘het eigen lichaam leren kennen’. Ik herken dat. In de alledaagse dingen komen nu eenmaal elementen uit verschillende leergebieden bij elkaar. Neem nu iets alledaags als brood. Het is voor kinderen heel waardevol om aan den lijve te ervaren wat er allemaal moet gebeuren voordat die boterham op je bord ligt, welke processen doorlopen moeten worden: van zaad naar graan naar meel naar bakker en naar winkel. Dat is waardevolle kennis, creëert perspectief. Tegelijkertijd krijgen kinderen hiermee meer respect voor die dagelijkse boterham.

Buiten leren levert zo een bijdrage aan de verbintenis met de natuur en uiteindelijk aan de heelheid van de mens.”

Tuinwinkel

Ook op de Jenaplanschool in Assendelft zijn goede ervaringen opgedaan met werken in de moestuin op het schoolterrein. Tineke Emmer. “De leerlingen zijn erg enthousiast. Maar het gaat er natuurlijk niet alleen om dat het leuk is. De kinderen werken aan verschillende competenties. Naast het werken in de tuin is elke donderdag aan het eind van de middag de tuinwinkel open, waar de opbrengst verkocht wordt aan ouders. De kinderen zijn dan aan het rekenen, krijgen besef van waarde, leren hoe je om moet gaan met klanten. En de theorie over inhoudsmaten gaat veel meer leven als je hem kunt koppelen aan de belevingen in de moestuin: hoeveel kubieke meter aarde heb je nodig als je een bepaald deel van de grond wilt verversen? Het gaat bij ‘buiten leren’ om beleven en om het uitvoeren van heel concrete taken.”

Inspectie

De vraag komt op waarom zo weinig Nederlandse scholen nog aan de slag gaan met buiten leren. Alfrink: “Het Nederlandse onderwijs is in een aantal opzichten nogal traag. Veel scholen vinden het maar een hoop gedoe: met een hele klas naar een boerderij fietsen, dat valt niet mee. Buiten leren vraagt ook om los te komen van het traditionele vakkendenken en na te denken over de inbedding van leergebied-overstijgende activiteiten in het programma. En scholen zijn vaak bang voor het kritische oog van de inspectie. Mijn ervaring is echter dat je met een goed doordacht plan en goede argumenten

de inspectie heel goed kunt overtuigen. Maar je moet wel die eerste stap durven zetten. Je hoeft daarbij heus niet zelf het wiel uit te vinden. Er zijn goede voorbeelden genoeg. Bovendien komen ook vanuit de agrarische sector steeds betere handreikingen. Zelf ben ik betrokken bij het project ‘Belevend leren, educatieve arrangementen op het platteland’, dat kwalitatief onderbouwd ‘lesmateriaal’ biedt voor boerderijbezoeken en suggesties doet voor de didactische aanpak van een dergelijke activiteit. De agrarische sector wil een serieuze partner zijn voor scholen. Zo werken de stichtingen Educatief Platteland en Plattelandsimpuls aan een keurmerk voor boeren die educatieve diensten aanbieden. Zo’n keurmerk biedt voor scholen een garantie voor kwaliteit en is een ‘verkoopargument’ richting inspectie en ouders.”

Erno Mijland (www.ernomijland.com) is zelfstandig schrijver/journalist en trainer.

3

Post-HBO-cursus De natuur als leerschool

Waarom ga je niet even lekker naar buiten?

Sophie Sliepen

De natuur is een contextrijke leeromgeving, waarin alle zintuigen worden aangesproken. De natuur ontstrest, brengt kinderen in beweging en in balans. Buiten-zijn nodigt uit tot vragen stellen en laat kinderen spelenderwijs ontdekken. Het doelbewust inzetten van de unieke mogelijkheden van de natuur om de ontwikkeling van elk kind te begeleiden, staan centraal in 'De natuur als leerschool', een initiatief van Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, samen met de STOAS Hogeschool voor groendocenten en Stichting Educatief Platteland.

Disbalans

"Waarom ga je niet even lekker buiten spelen als je zo verveelt?" zegt moeder. Jan's gezicht klaart op.

Hij tikt: www.buitenspelen.nl

Het idee van de natuur als leerschool is een antwoord op deze disbalans, die ook in het onderwijs steeds meer zichtbaar wordt. Kinderen komen minder in aanraking met de natuur. Ze zijn veel binnen, ook omdat buiten de vrije ruimte beperkt is.

Ze bewegen minder en worden daardoor ongezonder en dikker. Kennis doen ze vooral indirect op via de computer, de televisie, multimedia en boeken. Die werkelijkheid is al gefilterd en gekleurd door de ogen van de schrijvers en google.

Kinderen leren op deze manier veel en snel, de informatiebronnen lijken wel onbeperkt, maar het blijft bij kennis en dan ook nog tweedehands....

Verbondenheid als basis

Directe ervaringen in de natuur kunnen de innerlijke verbondenheid met de omgeving en de medemens herstellen. En vanuit ver-

bondenheid ontstaan respect, betrokkenheid en hulpvaardigheid. *Sociale inclusie, noemt Jan Hassink dat. In onze gevarieerde samenleving en ons (toekomstige) inclusief onderwijs is het een groot goed, dat we als een kostbaar plantje dienen te voeden en te beschermen.*

Die verbondenheid doordat je iets zelf hebt gezien, gevoeld, geproefd, kortom, zelf hebt meegemaakt, maakt ook dat er inlevingsvermogen en betrokkenheid kunnen ontstaan bij het verhaal van Al Gore. Je kent immers de verwondering en het ontzag voor de kracht en schoonheid van de natuur. Je hebt de afhankelijkheid gevoeld van iets dat machtiger is dan jezelf, je maakt er deel van uit maar bent niet in staat natuur naar je hand te zetten.

Het ministerie LNV noemt Natuur- en Milieu-educatie als een belangrijke bijdrage aan de essentiële kennis over de herkomst van ons voedsel en respect voor het milieu. Laat kinderen ervaringen opdoen in de natuur, zorg dat ze minimaal 1 topervaring meemaken voordat ze de basisschool verlaten, was de conclusie van

de conferentie Jeugd, natuur en gezondheid in 2006.

Landbouw en Zorg

Groen bevordert de lichamelijke en geestelijke gezondheid. Dit gaat zelfs zover, dat alleen al het kijken naar groen een harmoniserende werking blijkt te hebben, concludeert de Gezondheidsraad. In de praktijk is dit effect goed zichtbaar op zorgboerderijen. Zo'n tien jaar geleden nauwelijks bekend, inmiddels zijn er honderden initiatieven waarbij landbouw en gezondheidszorg samenwerken om mensen met een hulp- of zorgvraag optimaal te begeleiden. Wat maakt nu dat dit concept zo goed werkt?

Mensen hebben behoefte aan veiligheid, uitdaging en verbondenheid, zo blijkt uit

sociaal-wetenschappelijke theorieën.

Op zorgboerderijen wordt hier volop aan tegemoet gekomen. Zo zijn de werkzaamheden duidelijk gestructureerd en volgen ze een vast ritme. Er is voor ieders capaciteiten wat wils. De variëteit aan werkomgevingen maakt het mogelijk om een ruimte op te zoeken waar je je prettig voelt, samen of alleen, binnen of buiten. Dieren kunnen voor warmte en geborgenheid zorgen, maar ook voor uitdaging. Plotselinge gebeurtenissen, weersomslag en contact met klanten zorgen ook voor de nodige uitdagingen. Het werk is zinvol, de resultaten direct zichtbaar.

Onderwijszorg

Door samen te werken, verantwoordelijkheid te nemen en zorg te dragen voor het

werk en elkaar leert men het gevoel van verbondenheid ervaren. Samen lachen, samen huilen, weerstand overwinnen en doorgaan bij tegenslag, allemaal levens-echte elementen om gevoelens van competentie en zelfvertrouwen te versterken. Dit maakt dat je je geen cliënt, hulpvrager of leerling voelt, maar een volwaardig lid van de boeren- of onderwijsgemeenschap. Orthopedagoog Luc Stevens spreekt in dit verband over relatie, competentie en autonomie als basisvoorwaarden om zin in leren te krijgen en te houden. En als we mensen(kinderen) willen uitnodigen om letterlijk en figuurlijk in beweging te komen vormen deze begrippen onze pedagogisch en didactische leidraad. Liefst in levens-echte situaties.

Positieve invloed op gedrag

De Gezondheidsraad wijst op een verbetering van het concentratievermogen en het afnemen van gedragsproblemen als kinderen regelmatig actief bezig zijn in de buitenlucht. En er zijn positieve effecten op het sociale gedrag. Dit is niet nieuw, vroeger wist men dit al: zet Jan maar bij de kalfjes, dan heb je er geen kind aan! Toch is er nog veel onderzoek nodig om meer zicht te krijgen op die effecten, zodat we maatwerk kunnen leveren in ons onderwijs. Zodat we doelen gericht kunnen koppelen aan natuuractiviteiten. Zodat we het ene kind bijvoorbeeld doelbewust plantjes laten verspenen, omdat het daarmee oefent in concentratie en geduld, fijne motoriek en tellen. En een ander kind voor het paard laten zorgen omdat het daarmee kan oefenen in standvastigheid en leiderschap. De natuur levert een onuitputtelijke bron aan ervaringsmogelijkheden en leermomenten, aan ons de pedagogi-

sche taak om dit aanbod af te stemmen op de individuele ontwikkelingsbehoeften van leerlingen.

Pilot Natuur als leerschool

Drie organisaties hebben hun expertise gebundeld in de post-hbo-cursus 'De natuur als leerschool'. Fontys OSO draagt zorg voor de afstemming tussen natuur en zorgbeleid op basisscholen. Stichting Educatief Platteland, met haar landelijk netwerk van boeren, adviseert en begeleidt scholen die meer contact willen met boeren-bedrijven. En de STOAS Hogeschool voor groendocenten levert de inhoudelijke kennis en begeleidt bij de uitwerking van de groene wensen van cursisten. Dit alles met als doel: uw school zo praktisch mogelijk op weg te helpen als u meer wilt dan het geven van natuurlessen uit een boek.

Informatie over deze post-hbo-cursus kunt u aanvragen via oso@fontys.nl (De Natuur als Leerschool)

*Dr Sophie Sliepen werkt als docente bij Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg en is coördinator van de post-hbo cursus De Natuur als Leerschool.
Contact: s.sliepen@fontys.nl.*

De ontwikkeling van een krachtige leeromgeving

Nol Trum

Toen de Touwladder in 2005 ontstond uit de fusie tussen twee bestaande basisscholen, was duidelijk dat de komende jaren in het teken zouden staan van ontwikkelen en innoveren.

Bij de start van de nieuwe school werd de uitdaging aangegaan om *ondernemend, onderscheidend en vernieuwend onderwijs* te creëren.

De ontwikkeling van de school wordt gezien als een ontdekkingsreis voor zowel voor de leerlingen als de leerkrachten.

Er wordt gewerkt vanuit de principes van de lerende organisatie.

Door een gemeenschappelijk doel te creëren werd het samensmelten van de twee verschillende schoolculturen tot een nieuwe, op zichzelf staande cultuur gestimuleerd

De eerste stap voor deze ontdekkingsreis was het opstellen van een gemeenschappelijke, breed gedragen, visie op goed onderwijs. Een essentieel onderdeel van de visie is de krachtige leeromgeving. Immers; in deze omgeving dient het onderwijs plaats te vinden.

De krachtige leeromgeving

Het uitgangspunt is dat met de leeromgeving niet alleen het klaslokaal bedoeld wordt. Het gaat veel verder. We willen flexibele werkplekken ontwikkelen buiten de klaslokalen. Zoals bijvoorbeeld het open leslokaal en de educatieve natuurtuin.

We willen in de directe schoolomgeving een uitdagende ruimte tot stand brengen, waarin het leren plaats kan vinden.

Een ruimte waarin de kinderen naar harte-

lust kunnen experimenteren en ontwikkelen in een natuurlijke omgeving.

Aanpak

Op dit moment bestaat de school uit twee aparte gebouwen. Er zal een brede school worden gebouwd. In 2010 zal het project gereed zijn. Voor het echter zo ver is, zal er veel energie gestoken worden in het opstellen van een programma van eisen om het

huisvestingsmodel zo optimaal mogelijk aan te passen aan de onderwijskundige visie van de school. In 2006 werd om deze reden een aantal projecten gerealiseerd: een open leslokaal, een open huiskamer en een educatieve natuurtuin. Op deze manier konden leerkrachten, ouders en leerlingen reeds kennismaken en ervaring opdoen met de uitgangspunten van het nieuwe onderwijsconcept.

De projecten werden gebouwd met goedkope, hergebruikte materialen en uitgevoerd door de conciërges en enkele ouders van de school. Ook werd er een tuinarchitect ingeschakeld die op de hoogte is van de onderwijskundige visie van de school.

Het open leslokaal

Deze ruimte is in het geheel ingericht voor de jongste leerlingen. Zij kunnen in deze binnentuin experimenten en onderzoeken uitvoeren in de natuur. Er is gebruik gemaakt van natuurlijke materialen.

Houten bankjes, houtsnippers op de bodem en uiteraard een groot aantal struiken en bomen. Ook is er een overdekt terras gerealiseerd, waar de timmerhoek van de kleuters een plaats heeft gekregen.

Het is een lust voor het oog om de jonge kinderen enthousiast aan het werk te zien in deze leeromgeving. Ze hebben er overduidelijk veel plezier in, als ze op zoek zijn naar kleine beestjes of als ze aan het timmeren zijn in de timmerhoek.

Naast deze onderwijskundige activiteiten wordt de ruimte ook gebruikt door de tus-

senschoolse opvang. Door middel van de inzet van lio stagiaires van de pabo wordt het onderwijsaanbod het volgend schooljaar verder uitgebreid met een techniekhoek. Deze ontwikkeling vindt onder andere plaats vanuit de visie op meervoudige intelligentie van Gardner.

De open huiskamer

Deze ruimte is in eerste instantie aangelegd voor de leerkrachten van de school. Vaak vind je echter ook leerkrachten met hun kinderen in de tuin terug. Gezellig

zitten ze dan rondom het kampvuur ver-

halen te vertellen of voor te lezen.

Soms worden boven het vuur stokbroodjes gebakken of marshmallows geroosterd. Ook deze tuin heeft een natuurlijk karakter. In deze ruimte zijn de oerelementen terug

te vinden: lucht, aarde water en vuur.

Verder vind je er: stapelmuurtjes, een vijver, een stookplaats en een eethoek bestaande uit een grote eettafel met vier houten banken. Hier kan tussen de middag de lunch worden genuttigd. Na schooltijd kunnen hier bijeenkomsten plaats-

vinden, zoals bijvoorbeeld voor onderling overleg, vergade-ringen, informeel overleg etc.

Naast deze activiteit worden de beide binnentuinen ook met grote regelmaat ingezet bij feestelijke gelegenheden.

De educatieve natuurtuin

In een grasveld aan de zijkant van de school is een slingerende border aange-

legd, waarin de naam 'Touwladder' d.m.v. krokussen is geschreven. De breedte van deze border is ongeveer twee meter en het is de bedoeling dat hier de natuur haar gang kan gaan. De border wordt slechts 1 maal per jaar gemaaid. Er zijn allerlei bloemen en planten uitgezaaid om de biodiversiteit zo optimaal mogelijk te maken. In de educatieve natuurtuin kunnen de kinderen tijdens de biologielessen onder

andere op onderzoek uitgaan naar kleine beestjes en bloemen en planten. Schoolgebouw sluit aan bij het onderwijs. De ervaringen die de leerkrachten en kinderen hebben opgedaan worden als inspiratiebron gebruikt voor het ontwikkelen van het nieuwe schoolgebouw. Het gebouw heeft een tweeledige functie. Enerzijds de huisvesting om modern, kwalitatief goed onderwijs te geven. Anderzijds is het niet alleen een gebouw om educatie te geven, het is educatie: door de uitstraling beleven de mensen die er verblijven respect voor natuur en de mens.

Het wordt een totaalconcept, waarin binnen en buiten geïntegreerd zullen zijn. Tuinarchitect, binnenhuisarchitect en bouwkundig architect werken nauw samen. Een gebouw met respect voor de mens die er in aanwezig is. Bij de ontwikkeling van het nieuwbouwproject wordt uitgegaan van de principes van 'Cradle to Cradle', waarbij duurzaamheid essentieel is.

Meer informatie: www.bsdetouwladder.nl

*Nol Trum is directeur van basisschool
De Touwladder te Sint Michielsgestel (NB)*

Groenatelier brengt leerling in balans met

Bart Brinkkemper & Dorien Corver

Het breed Onderwijs Zorgcentrum Zaanstreek is een samenwerkingsverband van scholen voor speciaal (basis-)onderwijs, jeugdzorginstellingen en welzijnsorganisaties. Kinderen krijgen er les in een leerwerkplaats. Een plek die kinderen uitdaagt tot leren. De boerderij de Corneliahoeve in Westzaan maakt deel uit van een van die leerwerkplaatsen: het groenatelier.

Groen leren, vanuit de notie dat natuur en milieu een belangrijke invalshoek kunnen zijn voor een positieve ontwikkeling van kinderen.

De Zaanse SBO scholen Petraschool en Sjalom vallen samen met de nevenvestiging de Meester de Jonghschool (REC- 4 Amsterdam) onder het bOZ. (breed Onderwijs Zorgcentrum). Het gaat hier om een intensieve samenwerking tussen speciaal (basis)onderwijs, regulier onderwijs, jeugdhulpverlening, welzijnswerk en kinderopvang. De scholen binnen het bOZ werken vanuit de visie dat kinderen zich beter kunnen ontplooiën als het onderwijs uitgaat van mogelijkheden van kinderen. Uitgangspunt is dan ook dat kinderen eigenaar zijn van hun eigen leerproces. Beide scholen willen een leeromgeving creëren waarin kinderen op betekenisvolle wijze kunnen leren. Om deze visie gestalte te geven wordt het onderwijs vorm gegeven volgens het onderwijsconcept 'de leerwerkplaats'. De kinderen werken in ateliers zoals bijvoorbeeld het kookatelier en het wereldatelier. Topic binnen de ateliers is het groenatelier. Als de kinderen kiezen voor het groenatelier is dat een keuze voor

een atelier in de groep, een atelier op de kinderboerderij en schooltuinen of zoals de kinderen dat noemen een 'echt atelier', namelijk het atelier op de boerderij. Op de boerderij gaan ze dan met de boer en de boerin aan het werk op het land of in de stallen. Apart is wel dat de boerin gewoon als collega op de loonlijst staat van de scholen. Een collega die haar eigen werkplek meeneemt, waar vind je dat. Uitgangspunt van het bOZ is dat kinderen weer in balans gebracht moeten worden met hun natuurlijke omgeving, en dan hebben we het hier niet over een 'on-line'-omgeving. Een groene omgeving waarin dieren als 'therapeut' kunnen functioneren voor kinderen die op enigerlei wijze sociaal-emotioneel disfunctioneren.

Groenatelier

Het bOZ erkent het belang van natuur en dier voor een gezonde ontwikkeling van kinderen. Veel kinderen groeien hier echter niet mee op. Zeker in de stedelijke om-

natuurlijke omgeving

geving zijn de mogelijkheden voor kinderen wat dit betreft minimaal. En als die mogelijkheden er al zijn, zijn ze vaak kunstmatig en streng gereguleerd. Binnen het BOZ is dan ook de notie ontstaan dat een omgeving die aansluit bij wat kinderen nodig hebben om zich te ontwikkelen, rijkelijk toegerust zou moeten zijn met planten, dieren, vrije open ruimte.

Onder het groenatelier verstaan we dus de mogelijkheid voor kinderen om al werkend in contact te komen met de groene omgeving.

Omggaan met planten en dieren kan een therapeutische werking hebben en tegelijkertijd kan die omgang tegemoet komen aan de 'natuur intelligentie'. Door de omgang met dieren kunnen kinderen rustiger

worden, zichzelf ontdekken en vertrouwen ontwikkelen. Omdat dieren altijd eerlijk reageren kunnen kinderen leren een relatie aan te gaan. Tevens is de zorg voor een dier, een verantwoordelijkheid die kinderen moeten leren dragen en waaraan ze zich kunnen ontwikkelen. Green Chimney's (New York, USA) een onderwijszorginstelling in Connecticut is een inspiratiebron van het bOZ. De initiatiefgroep van het bOZ bracht in april 2005 een bezoek aan Green Chimneys. De kracht van deze instelling, die ook een brede buurtgerichte inzet kent, is zoals gezegd de samenwerking tussen jeugdhulpverlening, onderwijs en groene therapie.

Groene pedagogiek

Motieven van het bOZ om een 'groene pedagogiek' te ontwikkelen, zijn:

- In de randstad wordt veel melding gemaakt van een toename aan gedragsproblematiek onder kinderen en jongeren. De stedelijke omgeving lijkt risicovol voor de ontwikkeling van kinderen. Toch staat de stedelijke omgeving zelf nog weinig ter discussie. In de strijd om de ruimte in de randstad staat ruimte voor kinderen niet bovenaan het prioriteitenlijstje. Het bOZ wil onderzoeken wat het effect is op de ontwikkeling van kinderen wanneer zij meer de kans krijgen een relatie aan te gaan met de natuur om hen heen.
- Leren van kinderen gebeurt in Nederland bijna altijd tussen 4 muren en het liefst op een stoel achter een tafel met een boek erop. Vraag een willekeurige volwassene echter hoe hij of zij leert en er komt een variëteit aan mogelijkheden

uit. Deze mogelijkheden zijn nog maar weinig onderzocht. En de ingang dat het leren en de ontwikkeling van kinderen baat zou kunnen hebben bij een natuurlijke omgeving is helemaal onontgonnen gebied. Het bOZ wil expliciet deze ingang verder exploreren.

- Tot slot is men binnen het bOZ van mening dat het onderhouden van relaties met en verantwoordelijk zijn voor 'levende have' kennis en ervaringen oplevert die cruciaal zijn voor een gezonde ontwikkeling van kinderen.

Samenwerking met Universiteit van Wageningen

Het boerderijatelier vindt plaats op de Corneliahoeve te Westzaan. Dit atelier is tot eind 2008 onderwerp van onderzoek door de Universiteit van Wageningen. Doel van dit onderzoek 'Green Care' genaamd is de wetenschappelijke onderbouwing van de stelling dat opvoeden in de groene ruimte goed is en veel toevoegt aan de ontwikkeling van kinderen.

Bart Brinkkemper is directeur van SBO Petraschool en Sjalom

Dorien Corver is locatielider Petraschool en docent aan het Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg van Fontys.

Meer informatie: www.petraschool.nl

Het platteland; een unieke praktijkleeromgeving

Nicolette van de Kamp

Meer en meer wordt het platteland (her)ontdekt als de praktijkleeromgeving bij uitstek. Een leeromgeving met alle elementen om vakoverstijgend en ervaringsgericht te leren. Kortom, een leeromgeving waar lesonderwerpen van allerhande vakgebieden in de praktijk gezien, geproefd en beleefd kunnen worden.

Vanuit het basisonderwijs is veel behoefte aan excursiemogelijkheden die aansluiten op te behandelen lesstof uit methodes van de diverse vakgebieden, of geïntegreerd kunnen worden binnen projecten. Er wordt belang gehecht aan praktijkgericht- of contextgericht leren, waarbij leerlingen veelal in projectvorm zelf moeten leren ontdekken, onderzoeken etc. Uit methodenonderzoek en kerndoelenonderzoek door stichting Educatief Platteland is gebleken dat in alle leerjaren boerderij gerelateerde thema's behandeld worden; expliciet met betrekking tot de vakken aardrijkskunde, geschiedenis, biologie en natuurkunde.

Naast integratie binnen `reguliere lessen en projecten` zijn veel basisscholen geïnteresseerd om kampuitjes- of schoolreisjesprogramma's een meer educatief karakter te geven.

Ook in deze behoefte blijken educatieboerderijen eenvoudig in te kunnen voorzien.

Maar ook vanuit het voortgezet onderwijs is veel interesse in de natuurlijke praktijkleeromgevingen van de boerderij, waar leerlingen vakoverstijgende en praktijkgerichte opdrachten en projecten kunnen uitvoeren. Te denken valt aan projecten rondom omgevingsonderwijs, duurzaamheid, waterkwaliteit, landschapsinrichting, beroepenoriëntatie etc.

Het ontstaan van educatieboerderijen

Onderstaande feiten hebben mede geleid tot het ontstaan van educatieboerderijen:

- 55 % van de jeugd komt nooit in aanraking met natuur
- 88% mist aandacht aan natuur in het onderwijs
- Veel scholen hebben interesse
- 10% van de Nederlandse bevolking zit op de basisschool (7.350 scholen)
- Veel burgers hebben behoefte om weer in contact te komen met het leven en werken op een boerderij
- Veel boeren vertellen graag over de boerderij en de omgeving

Het openstellen van de boerderij voor groepsontvangst is een activiteit die veel

boeren aanspreekt. Hiermee wordt gerealiseerd dat boer&burger / stad&platteland

elkaar ontmoeten. Er ontstaat kennis over en waardering voor elkaar. De groei van vraag als wel aanbod voor groepsontvangst op de boerderij hebben geleid tot het ontstaan van de zogenoemde educatieboerderijen; boerderijen die naast de agrarische tak hun bedrijf openstellen voor educatieve groepsontvangst.

Professionele boerderij-educatie

Een boer is geen docent. Desondanks moet de boer bij het verzorgen van educatieve excursies wel over didactische en pedagogische kwaliteiten beschikken. Tenslotte is hij degene die het verhaal vertelt aan de groep en de excursie organiseert. Om dit te realiseren heeft Educatief Platteland met Coöperatie Stadteland een training voor educatieboeren ontwikkeld. Middels deze training worden ondernemers bekwaamd voor educatieve groepsontvangst, ondermeer op het gebied van didactische vaardigheden. Binnen het project PlattelandImpuls van Vrienden van het Platteland zijn voor vrijwel alle sectoren, werkbladen ontwikkeld om op interactieve wijze structuur en inhoud te geven aan de invulling van excursieprogramma's. Werkvormen die aangereikt worden hebben tot doel om het plezier- en belevingsaspect te verhogen. Zo wordt er gewerkt met eenvoudige zintuiglijke proefopdrachten, onderzoeks- of verwerkingsopdrachten, verzorgingsopdrachten en spel- of quizopdrachten. Tot slot heeft Educatief Platteland een kwaliteitssysteem ontwikkeld waarmee de educatieboer, de educatieboerderij, en de middelen en materialen waarmee gewerkt wordt, gescreend worden op kwaliteit en professionaliteit. Enerzijds professionalisering, anderzijds

hameren bovengenoemde partijen erop dat de boer gewoon boer blijft. Dat geeft namelijk de echte bezieling voor het verhaal, hetgeen met geen training of kwaliteitssysteem aan te leren is.

Bovendien biedt elk bedrijf en haar omgeving zijn eigen specifieke elementen die goed integreerbaar zijn met het reeds ontwikkelde professionele educatieve materiaal.

Boerderij-educatie geen vriendendienstje

De diverse doelgroepen die gebruik maken van het educatieve aanbod op een boerderij stellen eisen aan het 'product' van de boer. Of het nu om een 1,5-uurs excursie gaat, een dagexcursie of een boerderij-week; het product moet aansluiten bij de behoeften en wensen van de doelgroep. Daar staat tegenover dat voor het product van de educatieboer een goede prijs moet staan. Het is tenslotte geen vriendendienstje of een vrijblijvend uitje. Nee, we praten hier over 'educatie'. De educatieboer biedt een professioneel product / een professionele dienst, waarvoor een reële prijs staat. Daarbij wordt gegarandeerd dat...

- de boerderij een veilige didactische omgeving is waar groepen in de praktijk kennis opdoen over landbouw, natuur, milieu en andere gerelateerde onderwerpen
- de educatieboer(in) en begeleiders beschikken over goede didactische vaardigheden
- er gewerkt wordt met didactisch kwalitatief hoogwaardig les- en ontvangstmateriaal
- er wordt verwacht dat er gewerkt wordt met praktische werkvormen met een hoge belevingswaarde

- de vakoverstijgende thema's die in de praktijklessen behandeld worden, aansluiten bij de specifieke eisen van de doelgroep (bijvoorbeeld bij het curriculum van het onderwijs)

Een landelijk Platform boerderij-educatie

Momenteel wordt op veel plekken in Nederland en daarbuiten gewerkt aan de kwaliteit en de onderbouwing van de meerwaarde van een regelmatig schoolbezoek aan een boerderij.

Voor bundeling van allerhande gerelateerde initiatieven en ontwikkelingen is er vanuit de educatieboeren, het onderwijs, de overheid en andere gerelateerde maatschappelijke partijen de behoefte uitgesproken voor een Landelijke Platform Boerderij-educatie.

Om in deze behoefte te voorzien zullen Vrienden van het Platteland, Stichting Educatief Platteland, Coöperatie Stadte-land en LTO begin 2008 in gezamenlijkheid dit platform oprichten. Samen zullen deze partijen zich inzetten ten behoeve van landelijke activiteiten op het gebied van advies & kennisuitwisseling, materiaal-ontwikkeling, kwaliteitsgarandering, financiering en Pr en communicatie.

Landelijk onderzoek; de maatschappelijke meerwaarde van boerderij-educatie

In opdracht van het ministerie van LNV is recentelijk een onderzoek gestart, onder leiding van de WUR, betreft de maatschappelijke meerwaarde van boerderij-educatie. Om die meerwaarde te bepalen wordt onderzoek gedaan naar het effect dat boerderij-educatie heeft op de ontwikkeling van het kind, zowel pedagogisch gezien, alswel didactisch, sociaal emotioneel en ontwikkelingsgericht.

Boerderij educatie lijkt een zeer relevante en waardevolle aanvulling te zijn voor zowel de inhoudelijke (onderwijs) als pedagogische (gedrag) ontwikkeling van een kind. Werkvormen in Nederland en daarbuiten spelen op deze meerwaarde in maar er is slechts sporadisch onderzoek van bekend die werkelijke onderbouwing geeft van de gemeten effecten op beide onderdelen (onderwijs en gedrag).

Stichting Educatief Platteland hoopt en verwacht dat alle inspirerende succesverhalen vanuit onderwijs en educatieboeren, de oprichting van het Landelijke Platform Boerderij-educatie, de LNV onderzoeksresultaten en alle andere gerelateerde ontwikkelingen, ertoe bijdragen dat Boerderijeducatie structureel onderdeel gaat uitmaken van het Nederlandse onderwijs. Dit in navolging op landen zoals België, Noorwegen, Frankrijk en Engeland. Voorwaarde is dat boerderij-educatie als educatief maatschappelijk product, ook die financiële waardering krijgt, om het voor educatieboeren tot een rendabele neventak te kunnen laten uitgroeien.

Agnes Meijs

Opgewonden lopen de kinderen achter Vrouw Fleur aan, het bos in.

Dan staat Vr. Fleur stil en zegt: "Als jullie de verstopte wachters willen vinden, wees dan even stil en doe je oren open. Luister goed of je een apart geluid hoort wat de wachter maakt!"

De kinderen staan ingespannen alles in zich op te nemen: een aangroeiend gebulder?

Dat is de trein. Dat lokkende geroep dan? "tweeit, tweeit.

Hum, het lijkt meer op een vogel dan een wachtersignaal, maar toch...."

Laten we die kant maar eens oplopen", stelt Vr. Fleur voor.

Dan klinkt er een regelmatig getik: een bonte specht?

Of zou het echt de aarde-wachter zijn? De kinderen van het aardegroepje zijn niet meer te houden en duiken bijna het struikgewas in op zoek naar de bron van het geluid, hopelijk hun wachter.

"Ho", zegt Vr. Fleur, "buig de varensstengels zachtjes opzij, maak met zijn allen één spoor, dan lijkt het net alsof hier een reetje is langsgekomen!"

Zo begint de 1e dag van het natuurbelevingsproject Het Bewaarde land.

In de 3 volle dagen die de kinderen in het bos doorbrengen, gaan zij met hun wachter in kleine groepjes op ontdekkingstocht.

Ze verkennen het element waar ze bij horen: aardekinderen kruipen bij voorkeur in ondergrondse hutten, zoeken bodembeestjes, lopen met blote voeten door de modder, en laten zich bedekken door een dicht bladerdak om te ervaren wat het is om als worm in de aarde te leven.

Vuurkinderen slaan vonken met vuursteen en vuurslag, proeven vuurbessen en plukken vurige planten voor de soep (brandnetels, jong braamblad). Luchtkinderen zijn niet uit klimbomen weg te slaan.

Waterkinderen zijn de eerste om in het

water te banjeren, op zoek naar kikkers, libellen etc. Alle kinderen krijgen natuurlijk dezelfde basis mee in spelvormen om zich vertrouwd te gaan voelen met het bos: bomen worden wegwijzers en vrienden, afstanden afleggen doe je al zoekend naar je lievelingsplek, stil zijn leer je door als een vos te gaan sluipen; je verstopten wordt wegduiken als een ree tussen de varens. Ze zetten al hun zintuigen in: leren planten herkennen aan hun geur of smaak, leren boomvormen onderscheiden door geblinddoekt de bomen af te tasten en dan weer terug te vinden.

Luisteren naar de verschillende geluiden met de scherpe oren van een uil, en breed kijken zodat je elke beweging in het bos ziet.

van teen tot kruin

Haiku 'Het konijntje'

Ik lig in het gras

Onder een heel mooi boompje

Ik voel een snuitje

Papegaai (Demi- Jenaplan school de Sterrenwachter Loosdrecht)

Door te ontdekken vanuit hun lijf worden ze vertrouwd met de natuur. Ze komen stevig met onze voeten op en zelfs in de aarde te staan, ze kunnen onze energie kwijt, ze komen tot rust. Soms komen ze er ineens achter dat ze veel meer kunnen dan ze

dachten, dat ze niet meer bang zijn maar zich lekker voelen met die natuur, maar ook met die andere kinderen uit de groep. Ze kunnen in een klein uurtje een leuke voorstelling in elkaar draaien voor de groep over onze belevenissen in Het Bewaarde Land. En eigenlijk willen ze nog wel een 4e en 5e dag naar het bos komen! En als het hen lukt, nemen ze hun ouders mee en laten hun lievelingsboom zien want zij weten inmiddels de weg in het bos. Ze plukken samen planten voor een overheerlijke kruidensoep.

Natuurlijk hopen de wachters dat ze goed en voor de natuur gaan zorgen, en misschien later ook wel wachter worden, net als zij. En ondertussen is al die frisse buitenlucht en beweging natuurlijk gewoon goed voor hun gezondheid.

Haiku "Kraaitje"

In de boom is kraai

Hij vliegt en hij is erg zwart

Ik voel veel vriendschap

Vliegend Poesje (Jurrian- Jenaplanschool de Sterrenwachter Loosdrecht)

De natuurbelevingsinsteek van Het Bewaarde land is voor volwassenen net zo stimulerend en nodigt ook uit tot inzichten. Volwassenen kruipen vaak in hun hoofd, ervaren allerlei drempels en normen, denken dat ze pas goed zijn als

ze kennis opdoen en overbrengen.

Wat is kennis? Is dat het verschil weten tussen een beuken- en een eikenblaadje? Of ligt aan de basis ervan het ervaren dat de ene schors heel anders aan voelt dan die andere, en dat die ene schors je bv. doet denken aan een stromende rivier? Ooit een ontkiemende beukenoot geproefd? Heb je erbij stilgestaan en je er over verwonderd dat uit een klein beukenootje zo'n woudreus kan groeien? Stap je dan misschien omzichtiger over al die jonge boompjes heen?

Toen ruim 17 jaar geleden Het Bewaarde land programma ontwikkeld werd, was deze intensieve natuurbeleving een unieke aanpak. Inmiddels is beleving een sleutelwoord geworden en hebben veel natuurorganisaties hun kennisgerichte aanpak omgevormd of gecombineerd met een belevingsgerichte insteek. Wel uniek blijft dat in het Bewaarde land programma de kinderen zo'n lange tijd naar het bos komen: in die 3 dagen hebben ze werkelijk de mogelijkheid zich te ontwikkelen. Wachters, leerkrachten en ouders zien kinderen veranderen, zich vertrouwder voelen en respectvoller naar de natuur, opener worden, rustiger, zelfverzekerder.

Het Bewaarde land programma draait op 3 locaties: het Gooi, Leiden en Boxtel (i.s.m. de Kleine Aarde). Het begeleidend werk in het bos wordt door getrainde vrijwilligers verzorgd. Stichting Natuurbeleving is het overkoepelend orgaan voor alle locaties, en zou graag nieuwe sterke allianties willen sluiten met natuurorganisaties en/of onderwijsinstellingen om het aantal locaties uit te breiden.

Voor leerkrachtenteams organiseren wij graag natuurbelevingsdagen, zodat u aan den lijve kunt ondervinden welke verrassende inzichten dit u brengt en hoe u dit kunt toepassen op meerdere terreinen dan alleen het vak natuur!

*Agnes Meijs is vrijwillig Projectcoördinator
Ver. Natuurbeleving Gooi en Eemland
Email: a.meijs.bwlg@hetnet.nl /
www.natuurbeleving.org/
www.hetbewaardelandbrabant.nl*

Een jaar lang een dagdeel naar de boerderij

De Boerderijschool biedt unieke leerervaringen voor kinderen

Evelyne Schreurs

Een proefproject van een 4-tal basisscholen in de Achterhoek (Gelderland), met als doel het realiseren van levend leren (over het echte leven en in het echte leven) op de boerderij voor kinderen van groep 6 en 7 van de basisschool.

Gedurende ca. 25 dagdelen bezoeken kinderen een boerderij om er te leren en te werken. Hoe ziet een schooldag op de boerderij er uit?

Wat leren de kinderen zoal op de boerderijschool?

Heeft dit onderwijsconcept iets toe te voegen aan de lesstof van een school?

Een schooldag op de boerderij

De boerderijschool begint gewoon op school. De leerkracht fietst met de kinderen naar een boerderij in de omgeving. De boerderijen liggen tussen de drie en tien kilometer van school. Dit betekent dus een behoorlijke fysieke inspanning voor de kinderen. Door weer en wind gaan ze iedere week op pad. Met vrieskou en hagelbuien in de winter en in de zomer onder een brandende zon. Terwijl de kinderen bijkomen van de fietstocht geeft de boer uitleg over de werkzaamheden van die dag. De kinderen gaan vervolgens in groepjes aan het werk. Ze helpen mee met alle voorkomende werkzaamheden op de boerderij, zoals het voeren van de dieren (koeien, varkens), het uitmesten van de stallen; het afzetten van een wei; het kappen van een houtwal; het zand scheppen van de kuil; het uitpoten van slaplantjes; het wieden van onkruid; het oogsten van groenten en fruit. Tevens

maken allerlei additionele activiteiten onderdeel uit van de boerderijschool, zoals het bereiden van voedsel van geogste groente; zuivel: yoghurt, boter en karnemelk bereiden; het maken van een nestkastje of een dierenhotel; een buitenoven bouwen en daarin brood bakken; Op een boerderij gebeurt naast de geplande werkzaamheden ook veel spontaan. Zo ontdekte een groepje kinderen engerlingen in de composthoop. Enkele kinderen waren bang en deden een paar stappen terug. Anderen waren weer erg nieuwsgierig. Het duurde even, maar toen viel de spanning weg. Samen onderzochten ze de larven. Uiteindelijk durfde iedereen de larven aan te raken. Op de boerderij leren de kinderen op een andere manier en ze leren ook andere dingen dan in een schoolgebouw mogelijk is. Door langere tijd bij een boerderij betrokken te zijn ervaren kinderen aan den lijve wat er op een boerderij gebeurt. Doordat de kinderen

terugkomen, ontstaat er nieuwsgierigheid naar de ontwikkelingen door de seizoenen heen.

Directe ervaringen in de natuur

De boerderijschool geeft kinderen de mogelijkheid om een diepere relatie met de natuur aan te gaan. De kinderen komen op de boerderij in contact met de natuur door verzorgende relaties met aarde, planten en dieren te ontwikkelen. Op de boerderijschool worden de zintuigen enorm gestimuleerd, geprikkeld en verzorgd, zoals bijvoorbeeld bij het verzorgen van de kalfjes. "Hij likt met zijn tong over mijn hand, net schuurpapier." De levenszin wordt gevoed en gesterkt door het gevoel van behaaglijkheid en tevredenheid.

"Ik voel me fijn na een ochtend werken op de boerderij", zegt een meisje. "Mijn dochter komt vrijdag altijd met rode wangen thuis.", aldus een moeder. En dan de reukzin! "Jeetje wat stinkt het hier!", klinkt het uit de koeienstal. "Ik vind het juist lekker ruiken." De geur van vers hooi, mest en kuilvoer vermengen zich in de stal. Ook de smaakzin (proeven) wordt met de werkzaamheden in de keuken (soep koken, yoghurt, boter en karnemelk maken) geprikkeld. De kinderen openen hun zintuigen en kunnen iets ervaren van verbondenheid met de natuur, als de wereld waar we als mens bijhoren. Op de boerderij wordt de levenszin van kinderen op een heel eigen wijze aangesproken en gewekt. Ervaringen in de natuur, met planten en dieren, tijdens de jeugd jaren leggen een basis voor de omgang met dé natuur en met je eigen natuur in het latere leven. De boerderijschool draagt bij aan de ontwikkeling tot een natuurbetrokken bestaan.

Reflecteren op leerervaringen

Op de boerderij is het concrete werk het vertrekpunt. De werkzaamheden op de boerderij leveren leerervaringen op. De verschillende leerdomeinen komen hier op een geïntegreerde wijze aan bod. Het contact van de kinderen met een leef- en werkgemeenschap op een boerderij levert naast leerervaringen op het gebied van natuur en milieu, taal en rekenen ook leerervaringen op die van betekenis zijn voor de ontwikkeling van de persoonlijkheid zoals zelfvertrouwen, samenwerken en doorzettingsvermogen. Zo kan een kind dat op school niet zo goed mee kan in de cognitieve vakken op de boerderij andere (praktische) kwaliteiten van zichzelf laten

De Boerderijschool: iets dat je ieder kind zou gunnen!!

Foto: Hendriks FOTografie

zien en daarmee een ander beeld van zichzelf krijgen. De klas kan zich hierdoor als groep ontwikkelen en ook kinderen kunnen zich hierdoor breder ontwikkelen. Op school wordt teruggeblikt op de boerderijervaringen. Kinderen leren reflecteren op hun ervaringen door op school in hun logboek te tekenen of een verslag te schrijven. Ook worden ervaringen in een kringgesprek of individueel gesprek gedeeld. Reflectievragen zijn bijvoorbeeld: wanneer was je enthousiast; wat doe je graag; wat heeft je het meest geraakt; wat heb je deze week op de boerderij geleerd(top) en wat wil je nog leren (tip)).

Het terugblikken vormt een wezenlijk onderdeel van de boerderijschool. Het gaat hierbij om de persoonlijke betekenisgeving aan ervaringen en gebeurtenissen. In het terugblikken wordt het leren geoogst.

Toekomst van de Boerderijschool

De boerderijschool bevindt zich nog in een ontwikkelfase. Scholen van verschillende signatuur (traditionele vernieuwingsscholen en scholen zonder specifiek pedagogisch etiket) zijn betrokken bij het uitwerken van een onderwijsconcept en een handleiding voor het starten van een boerderijschool. Er wordt hierbij uitgebreid ingegaan op aansluiting van de leerervaringen bij de verschillende vakgebieden en kerndoelen. In het project wordt toegevoerd naar een verankering van de boerderijschool in het onderwijs.

Evelyne Schreurs is medewerker bij de Stichting Boerderijschool i.o. 0575 520 102 / evelyne.schreurs@tiscali.nl

Waar zijn we mee bezig?

Op 19 december j.l. heeft er in de Tweede Kamer een algemeen overleg plaatsgevonden waarin staatssecretaris Dijkzema met kamerleden, uit de vaste kamercommissie (VKC) voor onderwijs, gesproken heeft over het Uitvoeringsplan Passend Onderwijs en nog enige andere stukken, die met dit onderwerp te maken hebben.

In het kader van deze rubriek voert het te ver om uitgebreid in te gaan op alles wat de staatssecretaris en de kamerleden tegen elkaar gezegd hebben. (U kunt het uitgebreid verslag aanvragen via J.vanBalkom@Fontys.nl) Aan het einde van dit overleg heeft de voorzitter echter een aantal zaken genoemd, waarover de staatssecretaris in brieven of notities aan de Kamer wat meer duidelijkheid moet geven. Het ging o.a. over de volgende zaken:

Er komt een Commissie Lambrechts, die de ontwikkeling van Passend Onderwijs moet gaan begeleiden en monitoren. De staatssecretaris heeft toegezegd in het voorjaar te komen met een taakopdracht voor deze commissie.

Tot nu toe kennen we 3 verschillende systemen van financiering van de zorg in het onderwijs. WSNS, de rugzak en de zorg in het voortgezet onderwijs hebben ieder hun eigen methodiek. Dat moet straks één systeem worden waarbij aan budgetfinanciering gedacht wordt. De Tweede Kamer wil graag weten hoe de staatssecretaris dit wil regelen.

Er is een aantal met name genoemde zwakke scholen. De Tweede Kamer wil weten hoe de kwaliteit van het onderwijs op deze scholen wordt verbeterd met een systeem van monitoring.

De buitenschoolse opvang kent nog problemen. De staatssecretaris zal laten weten aan welke oplossingen zij denkt.

Het is duidelijk, dat de ambulante begeleiding op een aantal plaatsen met meer effect kan worden ingezet. Het Invoeringsplan geeft de voorkeur aan preventieve ambulante begeleiding door verschuiving van het budget.

Hierover wil de Kamer nog eens praten met de staatssecretaris.

De Tweede Kamer vindt het tijdschema, zoals dat in het Invoeringsplan is verwoord, te vaag is. Zij wil een concreet tijdschema tot 2011.

Er kunnen aanvragen worden ingediend voor experimenten. De Kamer wil graag weten welke criteria de staatssecretaris gebruikt om deze aanvragen te toetsen alvorens deze goed te keuren. De staatssecretaris heeft beloofd deze in het voorjaar van 2008 aan de Kamer toe te sturen.

De kamerleden zijn ook benieuwd naar de relatie tussen de nieuwe regionale netwerken en de huidige samenwerkingsverbanden en REC's, die moeten gaan samenwerken. Er komt een notitie over.

Voor de staatssecretaris is er dus aardig wat werk aan de winkel. Voor de onderwijsorganisaties ook. Voor de Tweede Kamer is er nog veel onduidelijk en voor de Sector Speciaal Onderwijs ook. Veel zal afhangen van de uitwerking van de plannen, die nu op tafel liggen.

Het Sectorbestuur zal er vanuit een positief kritische houding naar kijken. Bijvoorbeeld: Zijn er in 2011 geen wachtlijsten meer? Geen kinderen meer, die tussen de wal en het schip vallen? Kunnen de schoolbesturen in het regionale netwerk dit garanderen?

Hebt u als ouders wel eens geprobeerd een leerling van een school voor speciaal onderwijs (omdat het nu zoveel beter gaat met hem) terug te plaatsen naar een reguliere school met meenemen van het rugzakje? Hoeven de ouders dan niet meer te 'shoppen' met hun kind?

Dat houdt ons bezig!

Jerome Schellings

Zou ze het echt menen?

Als u dit leest is het jaar 2008 al weer aardig op weg zijn eerste twaalfde deel achter zich te laten. Toch wil ik u nog het allerbeste toewensen voor het overige elf twaalfde deel. Mijn eerste zin is merk ik, hoewel zonder cijfers, toch nog erg rekenkundig geworden. Zowel taal als rekenen dus. Dat is ook het bruggetje naar mijn bijdrage aan deze eerste Zorg Primair van 2008. Taal en rekenen zijn namelijk die vakken die staatsecretaris Dijkema weer voorrang wil geven. Dat is te lezen in haar nota over de scholen van morgen. Taal en rekenen moeten weer meer aandacht krijgen. Op zich geen discussie dat deze twee vakken als basis voor veel andere onderdelen van het curriculum van de basisschool onmisbaar zijn. Dat zijn we dus met de staatsecretaris eens of beter gezegd is ze het nu met ons leerkrachten eens. Beter laat dan nooit zullen we maar zeggen. Goed taal en rekenonderwijs geven is wat we het liefste doen, maar krijgen we daarvoor ook de kans. Al vele jaren roepen we dat het onderwijs te makkelijk wordt beschouwd als een oplossingsplek voor veel maatschappelijke problemen. Geen onderzoek of constatering van een maatschappelijk probleem of de betreffende deskundige wees voor de oplossing naar het onderwijs. Hij of zij vroeg zich daar niet bij af of er wel ruimte voor was in het lesprogramma. Ook de overheid deed daar gretig aan mee. Daarom stemt het tot tevredenheid en hoop dat de staatssecretaris haar oproep om taal en rekenen weer prioriteit te geven, laat vergezellen van het volgende citaat.

“Maar laten we de tijd die nodig is voor taal en rekenen zo goed mogelijk besteden. Ook voor de overheid betekent dit een hernieuwde aandacht voor de basisvaardigheden taal en rekenen. Dit houdt in dat de rijksoverheid zich terughoudend opstelt bij het formuleren van andere opdrachten voor het basisonderwijs.”

Maar zou ze zich er aan houden en weten haar collega's in het kabinet het ook? En hoe staat het met de lokale bestuurders zoals wethouders en gemeentelijke organisaties? Die vraag kwam bij mij boven toen ik een raadsvergadering bijwoonde in mijn woonplaats. Tijdens die vergadering stond het lokale gezondheidsbeleid op de agenda en u raadt het al. Van de 8 uit te voeren actieprogramma's voor de jeugd werd het onderwijs maar liefst 5 keer genoemd om een belangrijke bijdrage te leveren om deze projecten te kunnen uitvoeren. Dit brengt me bij de aanhef van dit stukje. Is papier geduldig en haar belofte om terughoudend te zijn puur theoretisch of gaat de staatssecretaris dit ook naar haar collega's in het kabinet en naar gemeentebestuurders uitdragen?

Neemt u het komende jaar zelf eens de proef op de som en let erop of u inderdaad merkt dat de staatssecretaris zich inderdaad terughoudend gaat opstellen met het belasten van scholen met allerlei projecten en activiteiten en dit ook verlangt van haar landelijke en lokale collega-bestuurders? Let er eens op hoe vaak in 2008 toch nog ongevraagd een beroep op u en uw collega's wordt gedaan om maatschappelijke problemen op te lossen. Dan weten we aan het eind van het jaar of ze het niet alleen op heeft geschreven maar nog meende ook.

Boerderijeducatie | De Werkplaats voor de Leefomgeving is een tijdschrift dat op onregelmatige tijdstippen verschijnt ter ondersteuning van een project, symposium of activiteit onder de noemer: verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving. Fundament onder boerderijeducatie is zo'n themanummer. Er worden diverse projecten in binnen- en buitenland beschreven om aan te geven hoe het onderwijs zou kunnen samenwerken met de agrarische sector. Men richt zich daarbij vooral tot de bovenbouw van de basisschool en de onderbouw van het voorgezet onderwijs. "Ik geloof niet in één demonstratiekoe", stelt hoogleraar rurale sociologie Jan Douwe van der Ploeg in zijn bijdrage. "Eigenlijk zou elke school intensief met een boerderij verbonden moeten zijn. Vooral stadskinderen vallen buiten de boot. Dat is een gigantische lacune."

(Werkplaats voor de leefomgeving. Fundament onder boerderijeducatie. KNHM, jrg. 5, nr. 1, februari 2007)

Onder het mom van veiligheid | "Rondom veel scholen verdwijnt tegenwoordig zelfs het laatste beetje groen dat er nog is. Om aan alle veiligheidsvoorschriften te voldoen moet tegenwoordig diep in de buidel worden getast. Maar het zijn juist de kinderen die het op een andere manier vele malen meer zal gaan kosten als zij niet meer kunnen ervaren hoe zij met respect in de natuur kunnen spelen en ervan kunnen genieten." Met deze woorden introduceert het tijdschrift Mensenkinderen het themanummer over Natuur- en Milieueducatie. In de diverse bijdragen wordt de kracht van het informele leren benadrukt, als noodzakelijke bron voor het gerichte, geleide leren. Met veel praktijkvoorbeelden

wordt geïllustreerd dat een kind op heel veel plekken kan leren. Treffend is het aangehaalde citaat van Guus Kuyer: "We weten dat de school eerder zou moeten lijken op een jungle, een boerderij, een laboratorium, een labyrint dan op een kantoorgebouw en toch lijken alle scholen op het laatste." En men waarschuwt voor de dreigende ontworteling van kinderen, als we niet alleen de natuur, maar ook onze kinderen steeds meer gaan temmen om ze te laten passen in onze strak georganiseerde samenleving. De ontwikkeling van verbondenheid met de natuur kan in gevaar komen, wat als eens vorm van ontworteling beschouwd kan worden.

Tot slot is er een artikel over de meervoudige intelligentie-theorie van Gardner opgenomen. Ik verwachtte dat – geheel in stijl met het thema – de achtste intelligentie zou zijn uitgewerkt: 'nature-smart'. Maar dat houden we tegoed want dit was pas het eerste in een reeks van vier artikelen en de auteur begon bij de eerste twee intelligenties.

(Mensenkinderen. Tijdschrift voor en over Jena-planonderwijs. 109, jrg. 23/2 november 2007)

Visie Inspiratie Vernieuwing | *Vruchtbare*

aarde is een tijdschrift dat elk kwartaal verschijnt. Het tijdschrift zoekt voortdurend de dwarsverbanden en de samenhangen. In het blad wordt geschreven over voedingskwaliteit, kunst, reizen, architectuur, gezondheid, licht, water en/of de relatie mens-natuur. Meer informatie: www.va-magazine.nl

RECENSIES VAN STUDIEBOEKEN

samengesteld door Thieu Dollevoet (Fontys OSO)

Vrij spel voor natuur en kinderen

Willy Leufgen en Marianne van Lier,
Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht, 2007.
ISBN 978 90 6224 470 6. Prijs € 20,-

De auteurs laten in dit rijk geïllustreerde boek, met voorbeelden uit binnen- en buitenland, zien hoe school-, kinderdagverblijf- of speelterreinen duurzaam, in harmonie met de natuur en in alle seizoenen creatief, kleurrijk en uitdagend kunnen worden ingericht. Voorzien van aansprekende teksten en tips zijn daarnaast dertig verschillende thema's in beeld gebracht waaraan men kan denken bij het inrichten van inspirerende, uitdagende "speel- en leerlandenschappen" voor kinderen. Het pedagogisch belang van een natuurrijke buitenruimte voor een gezonde lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van kinderen wordt toegelicht. De projecten zijn voorzien van actuele website gegevens. Via www.springzaad.nl wordt dit interactieve, praktische boek actueel gehouden. Een echte aanbeveling voor scholen en instellingen die wat meer willen met hun buitenruimte!
Laura Minderhoud, orthopedagoog.
www.kind-en-natuur.nl

Het laatste kind in het bos, Richard Louv.

Essentie

De subtitel van dit boek is: "hoe we onze kinderen weer in contact brengen met de natuur".
En daarin zit direct ook de essentie van het werk opgenomen. De schrijver heeft geconstateerd dat kinderen vervreemden van de natuur. Hij vindt dat een zorgelijke ontwikkeling en wil zich inzetten om ervoor te zorgen dat dit weer ten goede keert.

Onze tijd

Twee manieren om naar onze tijd te kijken. Ons bestaan is productiever geworden (hoofdstuk 9). Tijd is geld. Tijd die je besteedt moet iets opbrengen. Zo doorgeredeneerd, wordt het overgooien van een bal tussen twee kinderen in een park door een moeder getypeerd met het woord "tijdverdrijf". Ze denkt dat de kinderen staan te wachten op iemand en om de tijd te doden, wordt een bal overgegooid. Maar het

overgooien is de bezigheid. Het is spel. En spelen is geen tijd verdrijven, het is tijd besteden. Kinderen ontwikkelen zich daaraan.

Ons bestaan wordt door angst bepaald (hoofdstuk 10). Angst voor het verkeer, voor criminaliteit, voor kindertokkers, ja zelfs voor de natuur. Het angstbeeld heeft de vrijheid van de kinderen beperkt. Het heeft de voorzichtigheid van de ouders vergroot.

Boodschap

Richard Louv is adviseur van een van de vele Ford Foundations. Dit is een non-profit organisatie die zich o.a. inzet voor verbetering van de wereld in relatie met de ontwikkeling van het kind. Het zijn twee doelen ineen. De gezonde ontwikkeling van het kind gaat hem ter harte en, zo zegt hij, die gaat parallel met een goede aandacht voor de natuur. Een tekort aan ervaringen in de natuur heeft een relatie met de lichamelijke en geestelijke gezondheid van mensen. En in dit geval, zo is de boodschap van Louv, vooral met de gezondheid van kinderen. De relatie tussen te weinig bewegen en overgewicht bij kinderen is genoegzaam bekend. Maar Louv belicht ook de geestelijke gezondheid: van de natuur vervreemden heeft ook gevolgen op sociaal, psychologisch en spiritueel gebied. "Hoe meer wij de natuur kwijtraken, hoe meer wij onze menselijkheid kwijtraken."

Gezondheid

Louv wijst op de heelheid die de (jonge) mens kan ervaren, als hij vol overgave in de natuur is opgenomen. Een mens heeft zich in zijn kinderjaren één moeten kunnen voelen met de natuur, met de schepping. Als het kind dit vrijelijk heeft kunnen doen, zal dat later uitmonden in respect voor mens, dier plant en steen. Hij zal als volwassene in een goede verbinding kunnen blijven met de wereld. In een goede verbinding met zichzelf. Kortom: het leidt tot gezondheid.

Jan Alfrink, pedagogisch adviseur, bureau Tsjai,
deelnemer Project Belevend Leren.

Eikenlaan

Op weg naar school
loop ik altijd even door de Eikenlaan.
Al is het wel wat om
en kom ik ietsjes later aan.

Ik voel de zon
of hoor de regen op de tegels slaan.
Ik zie de merels werken.
Eikels vallen in de Eikenlaan.

Later, in de klas,
als de lessen weer beginnen gaan
zit ik op mijn plekkie
en kan ik er tegenaan.

Emiel Kuijk is leerkracht in groep 6 ■